Svenska specialoperationer och specialförband från medeltid till 1995

av Johan Kihl

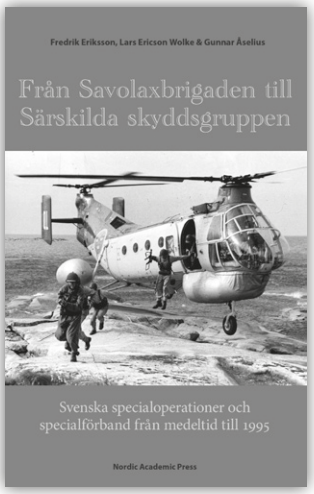

TITEL:
Från Savolaxbrigaden till särskilda skyddsgruppen
Svenska specialoperationer och specialförband från medeltid till 1995
FÖRFATTARE:
Fredrik Ericson Wolke och Gunnar Åselius
FÖRLAG:
Nordic Academic Press, 2022

NÄR JAG FÖRST fick förfrågan om att skriva en recension av denna bok, var jag tveksam. Jag funderade ett slag om jag var intresserad av att återigen engagera mig i frågor som berörde svensk försvarsmakt. Men efter en stunds eftertanke accepterade jag erbjudandet. Så här i efterhand är jag glad och tacksam för att jag har fått göra recensionen.

Boken är inte bara välskriven och spännande, den är också en bok som borde läsas av alla som är involverade i försvarsfrågor. Dessutom bör den, enligt min uppfattning, ingå som del av kurslitteraturen för officersutbildningen. Bakgrunden till detta är, att jag är övertygad om vikten av att få insikt i och förstå varifrån vi kommer och hur vi kom dit, för att vi skall kunna styra och påverka vår väg framåt.

I bokens inledning görs ett försök till en definition av Specialförband och specialoperationer, anledningen till att det inte finns någon är sannolikt, som författarna påpekar, att svensk militärhistoria aldrig tidigare förknippats med begreppet. Författarna har valt en relevant och fungerande lösning, som till stor del bygger på den amerikanske statsvetaren John Arquillas breda definition. Den innebär att specialoperationer är militära/paramilitära aktioner som faller utanför konventionell krigföring under olika historiska epoker. Detta innebär i sin tur att författarna kan följa specialoperationer och utvecklingen till det modernare begreppet specialförband genom historien från medeltiden till modern tid.

Fördelen med att ta med specialförbanden i militärhistorien är flera. Specialoperationerna har ett speciellt syfte och är som regel till för att påverka förutsättningarna för de mer reguljära förbanden. De enheter som genomför specialoperationerna har andra krav på sig och får därför tillgång till de bästa soldaterna, den bästa utrustningen m m. Operationerna kan i vissa fall genomföras av andra enheter, men det är ofta militära enheter, ibland tillfälligt sammansatta. Efter

hand kan man dock urskilja enheter som kan liknas vid vad vi idag kallar specialförband. Erfarenheterna från specialförbanden med tillgång till modernare utrustning och uppträdande i mindre självständiga enheter utnyttjas också för utvecklingen av konventionella förband.

Boken är uppbyggd på olika tidsavsnitt, där man, i varje tidsavsnitt, får en noggrann redogörelse för tillståndet i Sverige och de säkerhetsproblem som landet hade och vilken säkerhetspolitisk ambition som fanns. Där redovisas också hur krigsmakten utvecklas och behovet av och exempel på specialoperationer. Vidare redovisas vilka enheter som deltog i operationerna, hur erfarenheterna tillvaratogs från både lyckade och misslyckade operationer. Här kan man se att redan på 1500-talet växte en statlig armé och örlogsflotta fram under ledning av Gustav Vasa. Första avsnittet sträcker sig till 1700-talet, under vilket krigstillstånd rådde mest hela tiden. Behovet var då stort av specialoperationer och specialförband. Under den här perioden skapades de första jägarförbanden. Under perioden kan man också se hur de konventionella förbanden ändras över tiden, mycket p g a lärdom och erfarenheter från specialförbanden. En återkoppling som sker och man sedan kan följa i kommande avsnitt.

I nästa avsnitt av boken är det speciellt intressant att se hur alla de svenska officerare som genom utlandstjänstgöring skaffat sig erfarenheter och kunskaper, påverkade både utvecklingen av specialförband och de konventionella förbanden. Tillkomsten av nya vapen påverkade också ett nytt taktiskt tänkande.

Redan här får läsaren en klar och tydlig bild av händelseutvecklingen i landet och dess påverkan på utvecklingen av krigsmakten. Den som läser boken borde redan här förstå hur viktigt det är att ta del av historien, som den beskrivs för att veta var vi är och hur vi kom dit. Jag hoppas också att man som jag gjorde här, känner och hoppas att fortsättningen skall bli lika engagerande. Det blir den!

I de följande avsnitten får man följa industrialismens genombrott och påverkan på utvecklingen av både konventionella och specialförband. Det mest intressanta är att se den ibland alltför stora försiktigheten som finns hos de styrande. Ofta sker utvecklingen genom enskildas initiativ. Exempel på detta är Hugo Raab, som var en av de första militärerna som förstod den begynnande industrialismens betydelse för krigföringen. Han var också den som föreslog en utveckling av jägarförbanden. I det här avsnittet redogörs också för Sveriges agerande under första Världskriget. Där var behovet stort av underrättelser och oron för inre angelägenheter var stor. En mycket intressant läsning där författarna lyfter fram hur den inre oron hanterades under denna tid.

Erfarenheterna från första Världskriget hanterades tyvärr på ett ganska bristfälligt sätt. Visserligen skapades ett flygvapen och stridsvagnar, men i övrigt gjordes inga större förändringar i krigsorganisationen. Utvecklingen av specialförbanden var svag. Men underrättelsetjänsten utvecklades. Situationen ändrades dock snabbt när andra Världskriget började när Danmark och Norge ockuperades och Finland anfölls av Sovjetunionen. Under den här perioden utvecklades specialförbanden. Läsaren får där följa hur nya specialförband skapas och hur ny materiel tillförs och vilka uppgifter förbanden tillförs. Författarnas sätt att återge Sveriges agerande under andra Världskriget gör att läsarna får en tydlig bild av hur tankarna och synen på hoten förändras.

Efter krigets slut får underrättelsetjänsten en allt större betydelse och T-kontoret bildades och flygspaning intensifieras. Det är både

spännande och tankeväckande att läsa om spaningsflygverksamheten som den beskrivs i boken. Jägarförbanden utvecklades under efterkrigsperioden och både Lapplandsjägare och Norrlandsjägare bildades. I boken beskrivs också avhästningen i kavalleriet, detta var av speciellt intresse för mig eftersom jag var en av de sista beridna jägarna, som utbildades 1966–67. Här kan man också läsa om andra specialförband som fallskärmsjägarna och marinens jägarförband.

Under 60- och 70-talet byggdes Försvarsmakten upp och vi hade en relativt stark försvarsmakt. Dessvärre utgick krigsplanläggningen från i stort sett samma krigsfall som under 1920-talet.

Den sista delen av boken kallas ”det nya kalla kriget”. Här visas hur nya utmaningar kom, när materielen från kriget började falla för åldersstrecket, samtidigt som den tekniska utvecklingen fördyrade alla nya projekt. Det nya kalla kriget innebar också oron för att Sverige skulle kunna utsättas för kuppliknande anfall. Hur och varför denna oro uppstod beskrivs väl av författarna och är en spännande läsning. Ubåtskränkningarna under denna tid har varit föremål för många utredningar, men de har påvisat bristen på beredskapsförband d v s förband som kan sättas in omedelbart. Försvarsmakten var konstruerad för att mobilisera många förband för uthålligt försvar av landet, men hade mycket få förband med högre beredskap. Läsaren får sedan följa hur oron för sabotage och kuppanfall diskuteras och att en viss motsättning fanns mellan Försvarsdepartementet och Försvarsmakten om sannolikheten för detta. Dessutom får man följa olika förslag om hur man med ett värnpliktsförsvar skall kunna lösa problemet med högre beredskap. Här kommer förslag upp som Riksbataljon, Jägargruppen, kustjägarskolan, andra befälsgrupper och militärpolisskvadroner.

Sommaren 1988 begärdes hjälp från britterna att utveckla anti-sabotageförband. Britterna underkände då de svenska militärpolisernas utbildning på flera punkter. Samarbetet med britterna fortsatte och efter många intressanta turer mellan ÖB, försvarsgrenschefer och militärbefälhavare kunde ett förband bestående av anställda befäl träda i verksamhet vid K3 1994. Det var ett förband, som var avsett att lösa beredskapsproblem i det svenska kalla-krigs-försvaret. I stället blev förbandet längre fram ett viktigt redskap i utvecklingen mot internationella insatser.

Efter kalla krigets slut när motsättningarna mellan öst och väst tonade bort under det sena 1980-talet gjordes inga omedelbara omställningar inom Försvarsmakten. Osäkerheten i den nya situationen gjorde att hotbilden kunde vara intakt, någonting som Försvarsmakten senare fick ångra. Kuwaitkriget 1991 ansågs slutligen ha bekräftat att svenska förband, speciellt i armén, skulle ha svårt at klara uppgifterna på det moderna slagfältet, eftersom de bevarade stora volymerna varken kunde övas eller förses med modern materiel.

Lösningen som då föreslogs var en svensk version av den amerikanska idén om Revolution in Military Affairs (RMA) med högteknologiska övervakningssystem, fjärrbekämpning och informationsteknologi och till detta fogades även specialförband. Avsikten var att genom att avskaffa den omoderna materielen inom försvaret och använda pengarna för de ökade materielkostnaderna i utvecklingen av det nya nätverksbaserade försvaret skulle vi bygga upp ett försvar som vi förutsåg skulle behövas inom tio år. Så blev inte fallet och försvaret befinner sig nu i den situation som förutsågs i NBF (nätverksbaserat försvar).

Boken avslutas sedan med beskrivning av konsekvenserna för Försvarsmakten av de

internationella insatserna och konsekvenserna för övriga delar av Försvarsmakten.

Vidare beskrivs försvarets stora omvandling där stora materielinköp gjordes, som senare åtföljdes neddragningar och till sist resulterade i en förhållandevis liten försvarsmakt.

Sammanfattningsvis kan jag konstatera att boken ger en mycket värdefull inblick i försvarets utveckling över tiden och att kunskaperna därifrån kan ge oss goda möjligheter att utveckla Försvarsmakten mot framtida hot, såväl de som finns i fredstid och de som uppstår i krig. Förutsättningen är dock att vi i första hand överger krigsfallet från 1920-talet. Att vi nu inser att vi snart är med i en allians och att vi anpassar oss till de krav och förväntningar alliansen har på oss. Vi har en stor utmaning framför oss och måste starta uppbyggnaden i rätt ordning, d v s börja med personalen, att ge officerarna en utbildning som innebär att de sedan kan utbilda sin personal och sina förband mot krigets krav. När ni läst boken kan ni också se hur vi från medeltiden använt erfarenheter från specialförband och specialoperationer för utvecklingen av konventionella förband. Detta slutade vi med under kalla kriget. Det är därför viktigt att i framtiden se, som författarna föreslår, specialförband som embryo till den nya Försvarsmakten.

Recensenten är generallöjtnant och har varit chef för Norrlands Dragonregemente 1992–96, chef för Strategiledningen tillika chef Specialförbanden 2000–2004 samt chef för Högkvarteret 2002–2004.